

подвійна природа об'єкта страхування, тобто майнового інтересу страхувальника, який передається на страхування. Здійснення інвестиційної діяльності передбачає формування і вкладення інвестиційного капіталу та досягнення запланованих результатів від інвестування, тобто отримання доходів. Реалізація інвестиційного проекту супроводжується найрізноманітнішими факторами, які можуть спричинити виникнення збитків у майні інвестора. В першу чергу йдеться про ризик втрати інвестиційного капіталу або ризик неотримання прибутку. І інвестиція, і прибуток є предметом майнового інтересу страхувальника (інвестора), пов'язаного із здійсненням ним правомочностей власності: володіння, користування, розпорядження. Такий майновий інтерес є об'єктом саме майнового страхування (п.2 ст.4 Закону України "Про страхування").

Водночас, необхідно зазначити, що формування інвестиційного капіталу може здійснюватись за рахунок позичкових фінансових ресурсів, які ґрунтуються на принципі зворотності. Із юридичної точки зору участь в активі інвестиційного капіталу позичкових коштів передбачає існування конкретних цивільно-правових договорів, укладених інвестором із контрагентами, які обумовлюють обов'язки першого по поверненню зазначених ресурсів та проведенню розрахунків за користування ними. Недосягнення із різних причин кінцевої мети інвестиційної діяльності – запланованого прибутку – викликає ризик невиконання інвестором взятих на себе зобов'язань за відповідним договором. Такий ризик також доцільно розглядати як інвестиційний, оскільки він безпосередньо пов'язаний із здійсненням інвестиційної діяльності інвестора. Страховий інтерес інвестора в даному випадку полягає у можливості звільнення від матеріальної відповідальності перед третіми особами (контрагентами) за невиконання взятих на себе зобов'язань у зв'язку із неможливістю їх виконання внаслідок настання страхового випадку. Відповідно до п.3 ст.4 Закону України "Про страхування" такий страховий інтерес розглядається як об'єкт страхування відповідальності.

Крім зазначених аргументів, приведені на користь думки про подвійний характер об'єкта страхування інвестиційних ризиків, існує ще одне переконливе свідчення правильності такої позиції. Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" від 12 липня 2001 року значно розширений перелік видів обов'язкового страхування. Серед інших виділяємо і страхування цивільної відповідальності інвестора, в тому числі за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, за угодою про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою. Ця новела страхового законодавства повинна призвести до перегляду усталених поглядів на сферу майнових інтересів інвестора, що потребують страхового захисту, тобто на об'єкт страхування інвестиційних ризиків. Проведене дослідження страхування інвестиційних ризиків, яке дозволяє стверджувати про поєднання у ньому ознак майнового страхування та страхування відповідальності має важливе не лише теоретичне значення, але і практичне застосування. В залежності від об'єкта страхування можна укласти два види договорів страхування інвестиційних ризиків: договір майнового страхування та договір страхування відповідальності інвестора, які, не зважаючи на єдину техніко-юридичну конструкцію, мають свої особливості, що стосуються, наприклад, встановлення особи вигодонабувача, строку дії договорів страхування, визначення страхової суми тощо.

Зазначені специфічні риси страхування інвестиційних ризиків потребують наукового вивчення та аналізу із метою їх закріплення у законодавчому порядку. Створення дієвого правового механізму здійснення інвестиційного страхування стане додатковою гарантією відшкодування інвестором збитків від випадковостей в інвестиційній діяльності, а також стимулюючим фактором у підвищенні інвестиційної активності.

І. Калаур,
аспірант Прикарпатського університету,
м. Івано-Франківськ

ПОНЯТТЯ ДОГОВОРУ У НОВОМУ ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Договір відомий з давніх часів і пройшов довгий період розвитку. Можливість застосування договорів протягом такого довгого періоду пояснюється тим, що йдеться про гнучку форму, в яку можуть втілюватися різні за характером суспільні відносини. Важливо відзначити, що незважаючи на зміни її соціально-економічного змісту, сама по собі конструкція договору – творіння юридичної техніки – залишається незмінним [1, с.4].

Так у розвинутому римському суспільстві договірні зобов'язання були головною правовою формою, за допомогою якої встановлювалися та закріплювалися господарські зв'язки всезростаючої промисловості і торгівлі. Закріплюючи нові господарські відносини, договірне право водночас сприяло подальшому розвитку цих відносин відповідно до умов часу [2, с.153]

У доперевбудовний період функції договору зводились до конкретизації, деталізації показників, встановлених плановими актами.

В умовах ринкової економіки роль договору докорінно змінилася. Розширилася сфера його застосування, з'явилося багато нових договорів, договір використовують як засіб подолання державної монополії у процесі приватизації і корпоратизації, дедалі більшого поширення набуває договірні форма створення комерційних структур[3, с.719], у багатьох випадках договір стає єдиним регулятором відносин.

Поряд з цим змінився і зміст поняття договору. ЦК УРСР 1963 р. не містив легального визначення договору. Доктринально його визначали, виходячи з редакції ст. 41 вказаного законодавчого акту, яка розкривала поняття угоди як дію громадян чи організацій, що спрямовувалась на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків. Відповідно договорами називалися дво- чи багатосторонні угоди.

Аналізуючи наведене визначення договору, В.В.Луць зауважував що договір не обмежується тільки тим, що він впливає на динаміку цивільних правовідносин (породжує, змінює або припиняє їх), а й відповідно до вимог законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності і справедливості, визначає зміст конкретних прав та обов'язків учасників договірних зобов'язань. У цьому розумінні договір виступає засобом регулювання поведінки сторін у цивільних правовідносинах[4, с.15].

На іншу особливість договору, що відрізняє останній від угоди, наголошує Е.А. Суханов: "зведення договору тільки до угоди не зовсім правильне. Договір не тільки встановлює права і обов'язки, але передбачає здійснення суб'єктом предметних дій, зміст яких закріплено в угоді. Договір визначає, що конкретно повинно бути зробленим і які юридичні вимоги ставляться до виконання дій. Відповідно роль і функції договору значно ширші, ніж у традиційному розумінні угоди"[5, с.42].

У новому ЦК законодавець двічі намагається розкрити зміст вказаного поняття. Перший раз це зроблено в ст. 193, яка визначає поняття правочину як дію особи, яка спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків. Тут же у п.2 вказується, що правочин може бути одностороннім та дво- чи багатостороннім. Останній називається договором. Тим самим договором визнається правочин, який вчиняється одночасно двома або більше особами. Виняток складають тільки ті з них, які законодавець називає односторонніми. Тому зіставляючи поняття договір і правочин, необхідно наголосити,

що друге поняття є ширшим, бо правочин може бути і одностороннім. Договір є безпосередньо правочином, але останній не завжди є договором [6, с.373].

Логічним висновком послідовності правових постулатів, які вказані в ст. 193 (дво- чи багатосторонній правочин – це договір; правочином визнається дія особи, яка спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків; дво- чи багатосторонній правочином є погоджена дія двох або більше сторін) є *визначення договору як погодженої дії двох або більше сторін, які спрямовані на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків*.

Проте даний висновок не розкриває сутності самого договору, бо договір є вольовим актом, у ньому виявляється воля не однієї особи, а двох чи кількох, причому волевиявлення учасників за своїм змістом повинні збігатися і відповідати одне одному [4, с.15].

Власне у ст.658 нового ЦК законодавець дає визначення договору як угоди двох чи більше осіб, яка спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Проте поняття договір і угода не є рівносильними, тобто об'єми цих понять не завжди співпадають. Це безпосередньо відзначено у вище наведеній статті, адже договір це не будь-яка угода, а тільки така, яка має на меті виникнення правових наслідків, а саме – встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Якщо вказана ознака відсутня, то немає підстав для ототожнення договору і угоди [7, с.149].

У контексті даної статті договір – це вольовий акт, який виражає в єдиному волевиявленні загальну волю суб'єктів договору, спрямованих на досягнення певних цивільно-правових наслідків [8, с.9].

Вольовий компонент є якісною характеристикою вказаної правової конструкції і своєю особливістю відокремлює договір від інших юридичних фактів, що є підставами виникнення зобов'язання.

Воля суб'єктів як регулятивна функція мозку, що полягає у здатності активно домагатися свідомо поставленої мети, не тільки характеризує договори, але є основою їх укладання. Вказана обставина має законодавче втілення. Так, відповідно до ст. 670 нового ЦК, договір вважається укладеним, якщо між сторонами, в потрібній у належних випадках формі, досягнуто згоди за всіма істотними його умовами. Ст. 3 цього ЦК, встановлюючи загальні принципи цивільного законодавства, одним із них називає свободу договору. Разом з засадами приватної власності цей принцип є наріжним каменем всього сучасного цивільного строю [9, с.250].

Поряд з тим, що сторони є вільними у виборі контрагента, у визначенні умов договору із врахуванням вимог чинних правових актів, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості (ст.659), в наукових дослідженнях називаються і інші аспекти свободи сторін, які розкривають зміст принципу свободи договору. Зокрема: а) вільний вияв волі особи на вступ у договірні відносини; б) вибір форми договору; в) право укладати як договори, передбачені законом, так і договори, які хоч законом не передбачені, але йому не суперечать; г) право сторін за своєю угодою змінювати, розривати або продовжувати дію укладеного ними договору; д) можливість встановлювати способи забезпечення договірних зобов'язань та форми відповідальності за їх порушення тощо [10, с.215]. Кожна із перерахованих свобод безпосередньо пов'язана із волею учасників договору, бо за своєю суттю є правом вибору, яке в свою чергу неможливе без внутрішнього бажання суб'єкта. Так, вільний вияв волі на вступ у договірні відносини передбачає, що суб'єкти цивільного права вільні у вирішенні питання укладати чи не укладати договір і не пов'язані будь-яким зобов'язанням вступати чи не вступати у договірні відносини, що безпосередньо є вольовою дією суб'єкта. Щодо вибору форми договору стаття 196 нового ЦК надає сторонам право обирати форму право чину (договору), якщо інше не встановлено законом. Тільки за розсудом сторін договору можливе використання більш складнішої його форми, ніж та, яка передбачена законодавством [7, с.342].

Підтвердженням того, що договір – вольовий акт, є використання законодавцем волі суб'єкта як визначальної умови дійсності договору. Так, важливою умовою дійсності договору є відповідність зовнішнього вияву волі учасників (волевиявлення) їх справжній внутрішній волі або твердому наміру досягти певних юридичних наслідків. Такої відповідності (єдності) волі і волевиявлення немає, якщо правочин вчинено під впливом обману, насильства, погрози або внаслідок зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою чи збігу тяжких обставин [4, с.29]. Названі правочини визнаються судом недійсними, якщо буде встановлено наявність наведених вище обставин.

Невідповідність волевиявлення внутрішній волі суб'єктів є характерним і для фіктивних та удаваних правочинів. Законодавець визнає ці правочини теж недійсними, оскільки в першому випадку воля учасника(учасників) взагалі відсутня, бо правочин вчинено без наміру настання правових наслідків, а у другому – дійсна воля прихована іншим правочином.

Підставою недійсності правочинів є дефекти їх суб'єктного складу волі, що зумовлені:

- недосагненням відповідного віку ;
- перебуванням дієздатної особи в момент вчинення правочину у такому стані, при якому вона не розуміла значення своїх дій або не могла керувати ними;
- станом здоров'я (психічна хвороба або недоумство);
- зловживання спиртними напоями або наркотичними речовинами, в результаті чого особа визнається судом обмеженою у дієздатності .

Отже, *договір є правочином, який вчиняється волею суб'єктів цивільного права, що спрямована на встановлення зміни чи припинення цивільних прав і обов'язків і виражає погоджену волю останніх*.

Наведене у ст.658 нового ЦК України визначення договору дозволяє розглядати договір як юридичний факт, що лежить в основі зобов'язальних правовідносин. Зокрема, в ст. 11 поряд із результатами інтелектуальної діяльності, деліктів та безпідставного збагачення, підставами виникнення цивільних прав і обов'язків названо договір та інші правочини.

Проте, ще в радянській юридичній літературі термін “договір” використовувався в різних значеннях. Так, визначаючи договір як угоду двох і більше осіб, що спрямована на виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин, О.С. Йоффе писав: “інколи під договором розуміють саме зобов'язання, що виникло із такої угоди, а в деяких випадках цей термін означає документ, який фіксує акт виникнення зобов'язання волею всіх його учасників” [11, с.26].

Прихильниками багатозначності поняття договору є Н.Д. Єгоров [12, с.428] та В.В. Луць. Зокрема, В.В. Луць робить застереження: “в конкретному аналізі юридичних явищ завжди слід розкривати їх сутність, встановлювати, зокрема, що розуміється під поняттям “договір” у тому чи іншому випадку” [4, с.15].

Багатозначність поняття договору прийнята і сучасним законодавством. В новому ЦК України вперше включено розділ “Загальні положення про договір”. Окрім правил про договір, на них розповсюджуються правила про правочини і зобов'язання.

Отже, коли говорять про договір як юридичний факт, правовідносини, чи документ, який фіксує виникнення зобов'язання, йдеться не про різні функції одного явища, а про різні явища. Вони об'єднані єдиним терміном – “договір”, але відрізняються змістом [7, с.16], бо зміст договору в розумінні цивільних правовідносин складають права і обов'язки суб'єктів цих правовідносин, а зміст договору як правочину – договірні умови.

Література

1. Брагинский М.И. *Хозяйственный договор – каким ему быть?* – М.: Экономика, 1990.
2. Орач Є.М. Тищик Б.Й. *Основи римського права. Курс лекцій.* – К.: Юрінком Інтер, 2000.
3. *Цивільне право України: Підручник. У 2-х кн./Д.В. Боброва, О.В. Дзера, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В.Дзери, Н.С. Кузнєцової.* – К.: Юрінком Інтер, 2000.
4. Луць В.В. *Контракти у підприємницькій діяльності: Навч. посібник.* – 2-е вид., стер. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
5. *Гражданское право: Учебник. Т.2 / Под ред. Е.А. Суханова.* – М.: БЕК, 1993.
6. *Гражданское право / Под ред. А. Г. Каплина,* 1997.
7. Брагинский М.И., Витрянский В.В. *Договорное право. Книга первая: Общие положения: Изд. 3-е, стереотипное.* – М.: Статут, 2001.
8. *Договір у цивільному і трудовому праві: Довідник в 2-х ч. / За ред. Ю.С. Шемшедченка, Я.М. Шевченко.* – К.: Вид. Дім "Юридична книга", 2000.
9. И.А. Покровский. *Основные проблемы гражданского права.* – М.: Статут, 1998.
10. Луць А.В. *Свобода договору за проектом нового Цивільного Кодексу України // Вісник Вищого арбітражного суду України.* – 2000. – № 3.
11. Йоффе О.С. *Обязательное право.* – М.: Госюриздат, 1975.
12. *Гражданское право / Под ред. А.П. Сергеева и Ю.К. Толстого.* – СПб., 1996.
13. Красавчиков О.А. *Юридические факты в советском гражданском праве.* – М.: Госюриздат, 1950.
14. *Цивільний кодекс України. Проект // Українське право.* – 1996. – Число 2.

Х.Кірова,

*студентка V курсу юридичного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

ФРАНЦУЗЬКИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС 1804 РОКУ: ЗАКОНОДАВЧА ІСТОРІЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Процес побудови Української правової держави висуває цілий ряд завдань по приведенню вітчизняного законодавства до світових стандартів. Ця діяльність є неможливою без врахування кодифікаційного досвіду інших економічно розвинених країн, зокрема Франції, Канади, з якою встановлені тісні міждержавні зв'язки. Дослідження історії становлення французького цивільного законодавства допоможе використати її досвід у процесі розробки нового Цивільного кодексу нашої країни.

Передісторія створення Цивільного Кодексу Наполеона (далі – ЦК Наполеона) була досить тривалою. До кінця XVIII ст. територія Франції поділялась на дві частини залежно від сфери дії писаного права (південь) чи кутюмного права (північ і центр). Крім цього, джерелами права були ще й королівські ордонанси, канонічне право та феодалні звичаї. Французька революція XVIII ст. висунула ряд завдань по приведенню норм цивільного права в єдиний систематизований збірник, оскільки було прийнято ряд законів, що по-новому регулювали такі цивільно-правові інститути французького приватного права, що стосувалися майнових, особистих та зобов'язальних прав. Однак вони не були позбавлені недоліків, оскільки не мали належного технічного оформлення, а їхні норми були надто заплутаними та заюридизованими.

Багато тогочасних науковців і практиків наголошували на нагальній потребі проведення кодифікації цивільних норм, але вона робилась дуже повільно. Загалом можна виділити такі етапи цієї роботи:

- У другій чверті XVIII ст. французький канцлер Дагессо провів своєрідну кодифікацію, "звівши всі кутюми в один". В результаті цього було створено кілька ордонансів у формі збірників процесуального права, серед яких: про дарування, заповіти та субституції.
- У 1790 р. Установчі збори видали постанову про розробку єдиного цивільного кодексу, який поширював би свою дію на всю територію Франції. Для цього у 1791 р. Законодавчі збори запропонували всім громадянам Франції повідомити свої пропозиції щодо створюваного цивільного кодексу. Крім того, ст.1 Конституції Франції 1791 р. містила норму про створення "кодексу цивільних законів, загальних для всього королівства".
- Перша постанова про розробку такого кодексу була видана Конвентом у 1793 р. У зв'язку з цим Національні збори створили Комітет цивільного, кримінального та феодального законодавства, який в січні того ж року приступив до роботи. І вже в серпні керівник цієї кодифікаційної групи Ж.Ж.Р. Камбарес подав на розгляд Комітету перший проект цивільного кодексу, що складався з 895 статей. У цьому проекті поєдналися історичні традиції французького цивільного права, римське право, кутюмне право та правові нововведення революції. Однак ліве крило Конвенту, яке становило більшість, голосувало проти його прийняття, вважаючи його надто заформалізованим.
- У вересні 1794 р. Законодавчим комітетом Конвенту було розроблено другий проект цивільного кодексу, який нараховував 297 статей. Даний проект також було відхилено через нові політичні зміни в державі, зумовлені Термодоріанським переворотом і становленням Якобінської диктатури.
- Лише в червні 1796 р. Камбасером було представлено на розгляд в Законодавчий корпус третій проект, який був розроблений за дорученням Директорії. Були прийняті лише дві перші статті.
- В результаті державно-політичних змін у серпні 1800 р. була створена нова комісія по розробці проекту. До неї ввійшли четверо відомих правознавців, суддів Вищого касаційного суду, Ф. Тронше, Ж.М. Порталіс, Ф.Ж. Біго, Ж. Маллєвіль). Через чотири місяці проект був розісланий на розгляд всім Вищим судам.
- Через рік були отримані перші відгуки, які були передані на розгляд Державної Ради, якою керував Наполеон. Потім проект надійшов на розгляд Трибунату та Законодавчого корпусу (останній мав сміливість відхилити перший титул, за що був зменшений Наполеоном до кількості 50 членів і при повторному розгляді проекту, повністю схвалив його).
- Починаючи з березня 1803 р. до березня 1804 р. були прийняті та введені в дію 36 законів, що складали Кодекс.
- Нарешті, 21 березня 1804 р. Кодекс був виданий в повному об'ємі під назвою "Цивільний Кодекс Французів".

Структурно ЦК Наполеона поділявся на вступ і три книги, що нараховували всього 2281 статей. Головними джерелами для його написання послужили дореволюційна доктрина, що була своєрідним сплавом римського та кутюмного права, а також революційне законодавство.

Як зазначалось вище, ЦК Наполеона складався з трьох книг: до першої "Про осіб" входили розділи про громадянські права, про акти громадянського стану, про сімейне та опікунське право, до другої "Про майно та різноманітні зміни власності" – інститути